

BUITEN

1^e JAARGANG N°. 12.

ZATERDAG 3 AUGUSTUS 1907.

Foto Aug. F. W. Vogt

HUIS TEN BOSCH.

Een der doeken uit de Oranje-zaal, voorstellende Amalia van Solms met hare vier dochters.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

REDACTIE:

HENRI VAN BOOVEN, te Hilversum, met medewerking van JHR. JAN FEITH en WILLEM MULIER.

MEDEWERKERS.

ARCHITECTUUR, (Gebouwen, woninginrichting, meubelen, verlichting, verwarming, enz.) TUINARCHITECTUUR, PLAATSBSCHRIJVING: W. BAX JR., WOUTER COOL, H. J. DAMMERMAN JR., J. W. HANRATH, PROF. K. SLUYTERMAN, LEONARD A. SPRINGER, D. F. TERSTEEG, J. H. DE VEER, P. WESTBROEK.

BLOEMEN- EN MOESTUIN; (Serres, kassen, enz. vruchtboomen, sierheesters). K. BERENDSEN, JAC. B. BRINK, E. H. J. CUNAEUS, J. J. KRUYFF, A. SCHUTTEVAER, E. TH. WITTE.

FOKKEN EN KWEKEN: (Paarden, runderen, wolven, honden, pluimvee en ander gevogelte, visschen, bijen): F. BLAAUW, G. C. DUVAL VERWEY, J. KOOIMAN, CHR. H. J. RAAD, S. SPANJAARD LZN.

FOTOGRAFIE: J. A. BAKHUIS, F. F. BRUYNING JR., MARIE BIJL, WOUTER COOL, DR. A. J. M. GARJEANNE, G. A. M. GARJEANNE, R. TEPE.

HYGIËNE, (Tuinsteden) OPVOEDING EN ONDERWIJS: J. BRUINWOLD RIEDEL, G. H. DEMMINK, J. C. G. GRASÉ, G. OOSTERBAAN.

LANDBOUW, LANDBOUW-ECONOMIE, HEIDEONTGINNING EN BOSCH-
CULTUUR: (Cultuurplanten, woudflora, veredeling van gewassen, enz.) L. BROEKEMA, F. F. BRUYNING JR., V. R. Y. CROESEN, S. R. VAN FRANCK, J. RINKES BORGER, J. Z. TEN RODENGATE MARISSSEN, A. J. VAN SCHERMBECK, C. G. SPENGLER, DR. J. J. OTT DE VRIES.

LEVENDE NATUUR EN LETTERKUNDIGE BIJDRAGEN: M. J. BRUSSE, MEVR. A. BIJL-VAN SLOOTEN, LETTER. CANTER, J. DAALDER DZN, HENRI M. DEKKING, DREVEs UITTERDIJK, DR. A. J. M. GARJEANNE, E. HEIMANS, J. HORA ADEMA, DR. EDW. B. KOSTER, LODE BAEKELMANS, JOH. DE MEESTER, HENRI MEIJER, P. TEUNISSEN, J. REDDINGUS, F. DE SINCLAIR.

METEOROLOGISCHE EN ASTRONOMISCHE MEDEDEELINGEN: DR. C. SCHOUTE, J. VAN DER BILT, PROF. DR. A. A. NIJLAND.

SPORT: (Cricket, golf, hockey, kaatsen, lawntennis, voetbal, ijskolf (bandy), enz.; paardensport; jacht en jachthonden; automobilisme, wielrijden, toerisme; roeien, zeilen, zwemmen, visschen, watertochten; biljarten, schermen, vuistvechten, enz.; wedstrijd) H. F. ADAMS, LUIT. H. BIJMAN, J. COUCKE, PROF. P. H. DAMSTÉ, W. H. R. VAN MANEN, W. WESTRA.

INHOUD:

De verpleging van het veulen	blz. 134
Vee, melk en zuivel, door R. B.	135
Correspondentie	135
Het Huis ten Bosch, door F., geïllustreerd (vervolg)	blz. 133 en 136
Hoe er driehonderd jaar geleden gereisd werd	blz. 139
Inleed van het automobilisme op de stofwisseling	139
De zuivelfabriek en de fokvereniging te Hoogkarspel, door P. Fransen Jr.	140
geïllustreerd	140
Varia	141
Een simpel liedje, door D. Mollinger-Hooijer	141
Champignons, door P. W. Stoffels	142
Hippeastrum, door Dr. A. J. M. Garjeanne, geïllustreerd	143
Een mooie varen voor de serre (Peris Childsii), door E. Th. W., geïllustreerd	144

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve men vragen aan de Redactie te richten.

Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeeling ontvangen worden. Te adresseeren aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzuiime vooral niet duidelijk zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.

Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied worden uitgeschreven.

De Uitgevers verzoeken betrefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van een annonce, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff -AMSTERDAM-

DE VERPLEGING VAN HET VEULEN.

DE moedermerrie zorgt na de baring direct voor de verdere ontwikkeling van haar jong, door het van kop tot teen schoon te likken, waardoor de bloedsomloop en de ademhaling, in een woord de levensenergie van het veulen wordt geprikkeld en bevorderd. Bij uitzondering schiet die moederzorg te kort en doet de fokker goed, helpend op te treden door met kleine bossen stroo, of bij teere, waardevolle veulens met een paar badhanddoeken, het veulen rein en droog te wrijven.

In het artikeltje „Merrie en veulen” is aangegeven hoe het veulen reeds spoedig tracht het uier te vinden en te zuigen. Ook hierbij redt de natuur zich in den regel zelve, hetgeen beslist de voorkeur verdient. Ook weer alleen in afwijkende gevallen moet de fokker helpend optreden. Vooral dan, wanneer de moederliefde zich onvoldoende doet gelden, of het veulen zwak is.

De melk, die de eerste dagen na de baring wordt afgescheiden is eenigszins anders van kleur en samenstelling dan later, namelijk meer geel, in het bezit van grootere vetbolletjes en van een zekere purgeerende kracht. Zij wordt biest genoemd. Gedurende de laatste weken van het binnenbaarmoederlijke leven is het jong reeds eenigermate met de digestie begonnen, tengevolge van het

inslikken eener zekere hoeveelheid van het vocht, waardoor binnen de vruchtvliezen is omgeven. Van dit ingeslikte vocht blijft in de darmen een taai rest achter, die bekend staat onder den naam van darmpek. Direct na de geboorte is de werkzaamheid van de spiervezelen, die in den wand van het darmkanaal gelegen zijn, nog gering en hebben werkelijk wel een prikkel noodig tot behoorlijke werkzaamheid van het darmpek voor het verdere is de taai samenstelling van het darmkanaal bezwarend. In beider opzicht seeren van het darmkanaal bijzonder nuttig en heeft de purgeerende kracht van de biest bijzonder nuttig en heeft wederom een kenmerkend voorbeeld van de bijzonder ingenieuze en respectvolle inrichting der natuur.

Het veulen heeft derhalve om tot ontwikkeling te geraken degelijk de biest nodig en wanneer bijzondere omstandigheden b.v. ziekte van het moederdier, zulks geheel of gedeeltelijk verhinderen, is het aangewezen onmiddellijk helpend op te treden, en, wanneer men zelf hiertoe niet voldoende in staat is, zonder dralen geneeskundige hulp in te roepen. Ieder uur dat hiermede gewacht wordt, kan zeer zeker voor de ontwikkeling van het veulen schadelijk zijn, ja zelfs aanleiding geven dat de gunstige tijd om hulp aan te brengen voorbij is gegaan.

Bij een normaal verloop verandert de samenstelling der biest van dag tot dag en wordt na verloop van ongeveer een dag of tien gewone melk afgescheiden. Deze is bij de merrie minder rijk aan vet en meer suikerhoudend dan bij de koe. Het uier der merrie is veel kleiner en bezit slechts twee tepels, doch de afscheiding der melk hoeveelheid is weinig kleiner dan bij het rund. Gewoonlijk meer men dat de merrie lang niet vijftien tot vijftientwintig liter melk per dag geeft en toch is zulks meermalen het geval.

Onder normale omstandigheden heeft de fokker weinig moeite met de verzorging van het veulen, terwijl het moederdier de eerste dagen gemakkelijk verteerbaar voedsel en niet te veel op een dient te ontvangen. Het hok of de box dient zoo ingericht te zijn, dat het veulen zich niet kan verwonden of met de beenen onder of tusschen het schot door moet kunnen komen.

Heeft men het geluk dat het voorjaarsweer mooi is, dan kunnen moeder en veulen al heel spoedig over dag een tijdje naar buiten. Licht en zon en het eerste gras hebben alleszins een gunstigen invloed, terwijl in die uren, dat het tweetal in de weide is, de lucht in den stal en het strooisel in de box meteen een geheel verfrisschende kuur kunnen ondergaan. Indien merrie en veulen gezond zijn, de melk van goede samenstelling is en in voldoende hoeveelheid wordt afgescheiden, dan zijn de voedingsvoorwaarden voor de ontwikkeling gunstig, zien merrie en veulen er spoedig zo glad uit als eikels en groeit het jonge dier als kool.

Het komt nu en dan voor dat het pasgeboren veulen om neus en mond een aantal lange, dunne haren bezit, die eenigszins bezwaar geven bij het pakken der tepel en bij het zuigen; het is dan gewenscht die haren met een goed-knippende schaar te korten. Sommige veulens staan aanvankelijk zeer zwak op hun voeten. Zij zakken soms in hun knieën zoover naar voren toedoor, m.a.w. zij staan zoo bokbeinig, dat zelfs deskundigen zich angstig maken of die stand wel ooit behoorlijk goed zal worden. Meestal valt dit nog al mee, doch er gaan weken, ja soms verscheidene maanden mee heen vóór die stand voldoende krachtig is geworden. De afstamming telt in dit opzicht ook mee. Zoo hebben wij b.v. in Oldenburg Isenhard gekend, waarvan bijna alle veulens aanvankelijk uitermate zwak in de voorbenen stonden en op lateren leeftijd toch een correcten stand toonden. Zoo heeft men in Groningen op dit oogenblik den hengst Cleon Selim, oud 1 jaar, waarvan de veulens dezelfde eigenschap vertoonen.

De fokker moet zich dus bij een zoodanig afwijkenden stand van het veulen niet te ongerust maken, doch zal goed doen er zooveel mogelijk op te letten, dat merrie en veulen in weiden lopen met een gelijkmatigen vlakken bodem en dat de hoefjes gedurende de eerste maanden nimmer te veel afgesleten raken. Bij het voeren langs grintwegen, die zeer veel afslijting meebrengen, is het aangewezen, wanneer de reis eenigszins ver is, de hoefjes van leeren sokken te voorzien.

Indien het veulen twee à drie weken oud is, het weer gunstig en beide dieren goed gezond, dan is er geen overwegend bezwaar meer om ze voor goed in de weide te laten. Wordt het buiten te nat of te koud, dan dienen zij in elk geval weer 's nachts in hun te worden gehouden.

Ten opzichte van de verpleging van het veulen komt er nog een periode, waarin de fokker dient in te grijpen, d.i. tegen de tijd van het spenen of het afwennen van het veulen. Het is een vaste regel, door de natuur zelve aangegeven, dat de overgang van de verandering in het voedsel nimmer scherp of plotseling mag zijn. Indien het veulen nu op den leeftijd van ongeveer 4 maanden, soms iets vroeger, soms iets later, van de moeder wordt afgenomen en van melk direct geheel op ander voeder wordt gebracht, dan zal zulks bijna altijd gepaard gaan met een schadelijke inwerking op den voedingstoestand, hetgeen een stilstand of zelfs een achteruitgang in de ontwikkeling medebrengt. Deze dienvoorkomen te worden en daarom dient de fokker reeds zoo vroeg mogelijk het veulen aan het eten van eenig haver te gewennen, dat het jonge dier het beste leert wanneer de moedermerrie tévoren haver ontvangt en het eten hiervan aan haar jong vóórdoet. Later zamerhand kan het veulen dan een grootere hoeveelheid traktatie zich nemen en wanneer het gekomen is tot één à anderhalf kilogram per dag, dan zal het nadeel van het spenen niet groot meer

zijn. Bovendien is het voordeel verkregen dat het veulen minder sterk aan de merrie zuigt, de melkscheiding van lieverlede geringer is geworden, zoodat na de scheiding van moeder en veulen het uier ook minder sterk gevuld wordt dan anders het geval zou zijn en het gevaar voor uier-ontsteking geringer. Om deze ontsteking te voorkomen is het verder 't beste de merrie onmiddellijk geregeld aan den arbeid te zetten.

De gevoelens der deskundigen, of veulen en merrie pas langzamerhand van elkaar tot scheiding dienen te worden gebracht of wel plotseling, loopen uiteen, doch beide zijn bruikbaar en wanneer behoorlijk op de boven aangegeven wijze van voeding wordt gelet, dan is de overgang werkelijk geleidelijk en kan de scheiding gerust plotseling worden genomen.

VEE, MELK EN ZUIVEL.

HET economisch voordeel dat het rundvee aan den veehouder geeft, bestaat: in het vermogen om te produceeren veel melk van beste hoedanigheid; in de geschiktheid om te worden verkocht als fokvee en: in de waarde die het heeft voor de slachtbank.

Een veefokker die zijn bedrijf rationeel exploiteert, legt zich er dus op toe, of moest zulks doen, om exemplaren te fokken die dat vermogen, die geschiktheid en die waarde bezitten.

Oppervlakkig beschouwd mag deze stelling gerust genoemd worden eene waarheid zoo groot als de zwaarste koe. Feitelijk houdt de praktijk eerst in den allerlaatsten tijd met die waarheid rekening en dan nog alleen bij een deel der veehouderij. Voor een goed inzicht in deze bedrijfstak van den landbouw, loont het de moeite deze uitspraak iets nader toe te lichten.

De Nederlandsche veehouderij had, tot voor korten tijd een tweeledig karakter. Aan de eene zijde vormde zij een onderdeel van den landbouw, waar akkerbouw of graanbouw het bedrijf beheerschen. Aan den anderen kant was zij de hoofdzaak daar waar de bodem bijna uitsluitend bestaat uit weiland. Dit laatste vindt men in een belangrijk deel van de provinciën Zuid- en Noord-Holland, Utrecht en Friesland, verder aan de oevers der groote rivieren enz.

Deze weilanden bieden vele natuurlijke voorrechten. Daaraan, en ook aan het feit dat het rundvee bijna het eenige bestaansmiddel was en daardoor veel zorg vereischte, is het te danken geweest, dat het rundvee zich in deze streken zeer goed heeft ontwikkeld. De natuurlijke voordeelen zijn echter nimmer volledig tot hun recht gekomen omdat over het algemeen gefokt werd zonder eenig stelsel.

Naast uitstekende exemplaren vond men bijna overal minderwaardigen, nauwelijks in staat om het gebruikte voedsel te vergoeden. Dit laatste was een logisch gevolg van onkunde omtrent het productie-vermogen. Het meten of wegen der geproduceerde melk was onbekend, melkonderzoek op gehalte evenmin.

Een groot bezwaar verbonden aan deze laksche wijze van handelen is geweest, dat nergens bestond een streven om te fokken een constant veeras of veeslag. Ieder fokte in eigen veestapel kalm door. Waar andere landen, bijv. Engeland en Zwitserland reeds zeer lang vee hebben dat door constante raseigenschappen een hooge waarde heeft als fokvee daar is dit belang in Nederland treurig verwaarloosd.

Er is meermalen op verandering in dezen aangedrongen maar de sporadische pogingen in deze richting zijn telkens afgestuit op een verstokt conservatisme en op gebrek aan inzicht en deskundige voorlichting. De goede naam die het Nederlandsche vee in de thans bedoelde streken, had en waarop men zich dikwijls beroemt, was bijna uitsluitend te danken aan de natuurlijke voorrechten.

Bij den akkerbouw is de veehouderij eeuwen lang beschouwd als een noodzakelijk kwaad. De graanbouw onttrekt aan den bodem eene aanzienlijke hoeveelheid plantenvoedsel. Dit moest worden hersteld door bemesting. Om mest te verkrijgen moest vee gehouden worden en zoo werd het rundvee beschouwd als *mestmachines*. Het voordeeligste vee was, uit dit oogpunt, dat wat zich met het minste voedsel tevreden stelde.

In de laatste halve eeuw is deze toestand geheel veranderd en wel in de eerste plaats door het gebruik van hulpmeststoffen. Deze zijn langzamerhand zoo algemeen in het bedrijf ingedrongen, dat de akkerbouw niet meer afhankelijk is van het rundvee als *mestmachines*. Het is zelfs reeds zoover gekomen, dat men akkerbouw drijft geheel zonder vee. Dit laatste is echter uitzondering en over het algemeen is de inkrimping van den veestapel, die door het gebruik van hulpmeststoffen mogelijk was, verhinderd door een tweede factor, waarvan de invloed ook in de laatste halve eeuw wordt gevoeld.

Die factor is de wijziging in het landbouwbedrijf door de belangrijke daling van de graanprijzen: de verhooging van de waarde van het vee en de mogelijkheid om overal de melk op eene voordeelige wijze te verwerken door de oprichting van zuivel-fabrieken. Deze ingrijpende wijzigingen hebben langzamerhand als gevolg gehad, inkrimping van den graanbouw, gedeeltelijke vervanging daarvan door den verbouw van voedergrassen, aan-schaffing van buitenlandsche granen als krachtvoedsel en . . . uitbreiding van den veestapel. Die veehouderij is thans een loonende landbouwtak. Van de nederige rol van *mestmachines* is het rundvee, ook in akkerbouwstreken, verheven tot een belangrijk deel van het bestaansmiddel.

Door deze verandering is het tweeledig karakter der veehouderij vervallen, de beide vormen zijn thans gelijk. Beiden zijn thans aangewezen om, zooals in den aanvang dezes is gezegd, de ontwikkeling te zoeken in een groot productie-vermogen en in geschiktheid als fok- en slachtvee.

De overtuiging dat in die richting gewerkt moet worden, dringt langzaam door. „Les idées marchent”, ook bij den landbouw, al gaat het niet altijd per sneltrein.

De eerste poging in de richting van eene meer stelselmatige veefokkerij was de oprichting van de Vereeniging „het Ned. Rundvee Stamboek” op 15 Dec. 1874. De leden van het stamboek hadden het recht hunne runderen en de nakomelingen daarvan, te doen inschrijven in het stamboek indien de deskundigen oordeelden dat zij de vereischten bezaten voor die inschrijving. De beoordeeling geschiedde op grond van het exterieur, van vorm, kleur enz. Aan het productie-vermogen werd toen nog niet gedacht.

De goede bedoeling van de oprichters van het stamboek is weinig tot haar recht gekomen. Een reeks van jaren kwamen buitenlanders, vooral Amerikanen, Oost-Pruisen, enz., in ons land best vee koopen. Zij zochten in het stamboek de adressen van de houders van goedgekeurde dieren en kochten die tegen hooge prijzen. Het stamboek werd . . . adresboek. Het ledental vermeerderde, veehouders genegen om vee te verkoopen, beproefden het in het stamboek te doen inschrijven. Langs dien weg is dat stamboek, in plaats van de rundveestapel te helpen verbeteren, middellijk de oorzaak geweest van den verkoop van tal van de beste fokdieren.

Toen door omstandigheden, waarvan ik in een volgend opstel iets hoop te vertellen, de vraag naar fokvee verminderde, daalde ook de belangstelling voor het stamboek, het had eenige jaren een kwijnend bestaan.

Het streven om de veefokkerij meer productief te drijven, openbaarde zich intusschen in eene andere richting. Men ging letten op het verschil in de hoeveelheid en de hoedanigheid der melk die de koeien produceerden. Aan dit streven is een krachtigen stoot gegeven door den Heer Mesdag, zuivelconsulent voor Friesland. Er kwamen, toen men ernstig ging onderzoeken, verrassende bijzonderheden voor den dag. Verschillen van 1000 Liter melk en meer per jaar voor koeien van denzelfden leeftijd waren niet zeldzaam, waarbij dan nog dikwijls bleek dat zij, die de meeste melk gaven, ook de vetrijkste melk produceerden.

Dergelijke feiten en de mededeeling daarvan, had overal ten gevolge een streven om ook te meten, te wegen en te onderzoeken, zoo zelfs dat hier en daar gevaar bestaat dat men uitsluitend zal letten op het productie-vermogen en de geschiktheid voor fok- en slachtvee zal verwaarloozen. Er zijn dan ook meerdere vereenigingen opgericht om eenzijdigheid te bestrijden.

De vormen waarin thans, door middel van het vereenigingsleven, de veefokkerij wordt bevorderd zijn: controle-vereenigingen, fokvereenigingen en stamboekvereenigingen.

De controle-vereenigingen letten alleen op het productie-vermogen. De melk der koeien van de leden wordt op gezette tijden door een controleur gemeten en onderzocht op vetgehalte. De lijsten opgemaakt op grond van deze gegevens, dienen den veehouder om de beste exemplaren te leeren kennen om daarmee door te fokken.

De fokvereenigingen gaan een stap verder. Naast het productie-vermogen schenken zij ook aandacht aan het uiterlijke. Zij bevorderen dat tweeledig belang o.a. door het gezamenlijk aankopen van uitstekende mannelijke fokdieren, enz.

Nog hooger doel hebben voor oog de rundvee-stamboeken, zooals zij thans, na eene reorganisatie, zijn ingericht. Daarbij wordt niet alleen gelet op de productiviteit en het uiterlijk der ingeschreven dieren, maar wil men ook bevorderen het kweken van bepaalde veeslagen met constante raseigenschappen.

Er bestaan thans drie stamboek-vereenigingen en wel het Nederlandsche, het Friesche en het Noord-Hollandsche. Ofschoon de bepalingen waaronder zij werken in de onderdeelen hier en daar uiteenloopen, bevorderen zij alle het bovengenoemde driedelig doel.

Om bepaalde veeslagen aan te wijzen heeft men eene keuze moeten doen onder de verschillende types die in Nederland voorkomen en daarbij gekozen: 1e het zwartbont Friesch-Hollandsche veeslag; 2e het zwartbont Groninger veeslag en 3e het Roodbont IJssel veeslag.

Op de groote landbouwtentoonstelling die in Sept. van dit jaar te 's-Gravenhage wordt gehouden, is met deze indeeling rekening gehouden. Al het vee dat op die tentoonstelling wordt toegelaten, wordt onder één der genoemde veeslagen ingeschreven.

Tevens is bepaald dat alleen worden aangenomen runderen die in een stamboek of in een register van eene fokvereeniging zijn opgenomen.

Het bestaande streven tot verbetering van de rundveefokkerij, in den thans beschreven geest, zal in de toekomst de betekenis van deze landbouwtak als bestaansmiddel krachtig kunnen verhoogen.

R. B.

CORRESPONDENTIE.

UITKIJKTOREN. — Even voorbij de Wageningsche berg is een uit steen gebouwde Belvédère met heerlijk panorama, geëxploiteerd door de Vereeniging t./b. van Vreemdelingenverkeer, te Wageningen. Kosten van bestijging 5 ct.; met kijker 7½ cent.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HUIS TEN BOSCH. ORANJE-ZAAL.

Ingericht in 1648 door Prinses Amalia van Solms, ter nagedachtenis van haar overleden Gemaal Prins Frederik Hendrik, gestorven in 1647. Deze zaal vertoont een allegorische groep van 's Prinses geboorte tot aan zijn dood; het doek is geschilderd door leerlingen van Rubens, t.w. Jordaens, Lievensz, Van Tulden, De Bray, Brusée, Zoutman, Honthorst, Everdingen, De Grebber. Boven de deuren: Minerva ontvangt den jongen Prins op het schild, ondersteund door den Leeuw van Holland, in tegenwoordigheid zijns Vaders Prins Willem den Zwijger en van zijne moeder Louise de Coligny, (geschilderd door Everdingen). Aan beide zijden Muzen op den Zangberg (door Lievensz en Van Tulden); daaronder Wapensmeden van Mars, de god des Oorlogs, en Venus welke door haar Nymphen geholpen wordt, de wapens weder weeg te hangen in vredetijd (door Lievensz).

HET HUIS TEN BOSCH.

(Vervolg).

HET stuk, dat het nageslacht aan zijn penseel dankt, is een verheerlijking van den wakkeren krijgsman, doch tevens een van den „Vrede”, waarnaar de Prins in zijn laatste jaren zoozeer verlangde; de vredesfiguur is in het wit gekleed, als symbool — zooals de schilder in zijn beschrijving aan de Prinses verklaarde — „dat de vrede zal zijn van oprechte bedoeling en zonder huichelen of krenking.”

Het schijnt, dat vóór de laatste handlegging de kunstzin van den kunstenaar nog in botsing is gekomen met den calvinistischen geest der prinses, die den Dood op het stuk geschilderd wilde hebben; op haar verlangen gaf hij toe en schilderde den Dood, door den Roem overwonnen.

Voor het overige schilderwerk werden twee andere leerlingen van Rubens gekozen, Van Tulden van 's Hertogenbosch en Peter Zoutman van Haarlem, en verder nog enkele minder bekende schilders, waarvan Gerard Honthorst, bekend als Gherardo dalle Notti, de knapste was en de paneelen schilderde met voorstellingen van de bruiloft van Frederik Hendrik en Amalia van Solms; van het huwelijk harer dochter Louise Hendrika met den grooten keurvorst; van Willem II, zijn vrouw Marie, dochter van Koning Karel I, naar Holland voerend; en het beste der paneelen, een groep van Amalia van Solms met haar vier dochters.

De schilderijen met voorstellingen van de maritieme en militaire opvoeding van Prins Frederik Hendrik; zijn terugkeer op zestien-jarigen leeftijd met Prins Maurits uit den slag bij Nieuwpoort; zijn uitroeping tot Stadhouder bij zijns broeders dood; en de overdracht van het Stadhouderschap aan zijn vijf-jarigen zoon Willem, worden alle aan Van Tulden toegeschreven.

In al deze stukken, welke in hoofdzaak goed bewaard zijn gebleven, is de allegorie en mythologie aan het woord. Vooral de Vrede komt op verschillende wanden van de groote zaal voor, o.a. op de zaaldeuren, die voor haar als het ware worden geopend door Pallas en Hercules.

Het is en blijft een zeer moeilijke, veelzijdige opgave om een zoo groote koepel — hal, zouden wij geneigd zijn heden ten dage te zeggen — te versieren, geheel te versieren tot in den nok toe, met harmonieerende schilderijen, want die befaamde koepel is geweldig in hare afmetingen niet alleen, doch moest, wilde zij niet te donker worden, van meer dan een zijde licht ontvangen. Maar toch is het clair-obscur in de zaal stemmig, de enkele glimlichten

op de schilderstukken zijn niet bijzonder hinderlijk, de groote afmetingen in aanmerking genomen. De welfing begint eerst op 8.80 M. en de boven het dak uitkomende lantaren, reeds van ver boven het geboomte zichtbaar, heeft met haar acht lichtramen de respectabele diameter van 7.30 M. Dit is, zooals Post het uitdrukt „de cupola in 't midden van 't Gebouw uitstekende met een binnen achtkant, zijnde de grondt van de Leningh om de openheyt, comende in de genoemde Cupola.” Boven in 't plafond van den achzijdigen koepel is in 't midden het portret van Amalia van Solms geschilderd, omstuwd door een viertal cherubijntjes en gedragen door een groep bloemen-strooiende kindertjes. Op het fries daar beneden leest men het door Huygens ontworpen randschrift:

Fred. Henric, Princ. Araus. ipsum sese unicum ipso dignum luctus et amoris aeterni Mon. Amalia de Solms vidua inconsolabilis marite incomparabili P.” De schildering der door Jordaens, van Tulden, Honthorst, van Everdingen, de Bray, de Grebber, Jan Lievensz., Cornelis Birizé en anderen uitgevoerde tafereelen was door van Campen begroot op fl. 23.750, maar zal dit kleine bedrag zeker wel overschreden hebben, zooals de Heer C. H. Peters terecht opmerkt.

In het in 1715 te Leiden bij Pierre v. d. Aa uitgegeven werk van Pieter Post is onder een der platen van de Sael van Orange aangegeven: De ordonnantie ende tekeningh van de Beschijderingh deser Saele, Uytbeeldende (enz., enz.) met den omloop van andere Cieraten daar toe dienende, is beworpen en uytgewrocht door den Hr. Jacob van Campen, uytnemende Schilder en Architect, en de Schilderyen soo door hem selver als andere vermaerde meesters dezer Nederlande gemaakt.

Uit welke aantekening is op te maken, dat de architect in staat is geweest voor al die schilderijen een onderling in verband gebrachte serie van schetsen aan te geven, waaruit zulk een gelukkig geheel kon geboren worden.

Van zijn „uytnementheit” is voorwaar niet te veel gezegd. Deze Oranjezaal was in 1652, tegelijk met de overige bouw werken voltooid.

Huygens had intusschen niet minder dan vier-en-veertig namen voor het nieuwe paleis voorgesteld; tot de Prinses ten laatste besloot het den naam te geven, die eerst uitsluitend voor de groote zaal bestemd was, die van Oranjezaal.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HUIS TEN BOSCH. CHINEESCHE ZAAL.

Geschenk van den Keizer van China in 1702 aan Prins Willem V. De canapé en stoelen zijn bekleed met witte zijde, met de hand bestikt. De tafel is met kostbare figuren ingelegd. De spiegels, staande luchters, kastjes zijn alle voortbrengselen van Chinese kunstnijverheid. De kroon is van oud-Saksisch, de vazen van Chineesch porcelein. Het behangsel is van rijstpapier.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HUIS TEN BOSCH.

Détail van den achtergevel.

Waarschijnlijk heeft de volksbenaming, van Huis ten Bosch, zijn ontstaan te danken aan dezen meer op de verbeelding werkenden naam voor het paleis, dat daar aan den zoom van het Haagsche Bosch gelegen was.

Terwijl Amalia van Solms dit gedenkteeken voor haar overleden gemaal stichtte, stierf haar eenige zoon Willem II in den leeftijd van vier-en-twintig jaar. Haar droefheid werd nog vergroot bij de gedachte, dat beiden van elkaar vervreemd hadden geleefd en hij niet de Vredesvorst was geweest, dien zij zich gedroomd had.

Een week na zijn dood werd zijn zoon Willem III geboren en hoewel er eerst drie opvoeders aangewezen waren, werd de grootmoeder Amalia van Solms belast met de zorgen voor het kind en de vorming van zijn karakter. Met haar kleinzoon kwam de Prinses, na de voltooiing van het paleis, er geregeld de zomers doorbrengen.

Sir William Temple was bij zijn bezoeken telkens getroffen door de weelde, die er heerschte, bijvoorbeeld dat de Prinses niets wilde gebruiken wat niet van goud was. Doch tevens prees hij daarbij haar zuinigen aanleg, waardoor zij in staat was met haar inkomen van 12.000 ponden sterling toe te komen.

De kleinzoon heeft later de gewoonte van zijn grootmoeder opgevolgd door zoo trouw mogelijk de zomers op het paleis in het bosch te komen doorbrengen. Het dagboek, door den jongen Constantijn Huygens, den secretaris van Willem III bijgehouden, geeft daar menige aantekening van.

Na den dood van Willem III werd het paleis het eigendom van den Koning van Pruisen, die van moeders zijde recht had op een deel der erfenis van den gestorven vorst. Hij stond aan een vroegeren vertegenwoordiger der Republiek te Berlijn, generaal Keppel, toe, er te wonen; doch toen in 1732 de erfenis geheel geregeld was, kwam het paleis aan den Prins van Oranje, later Willem IV, die er zijn meest geliefde verblijfplaats vestigde. Hij liet de twee vleugels bij bouwen — die nu juist niet tot een verhoogd fraaien indruk bijdragen! — verruimde de vestibule en liet een kapel bouwen, waar de Engelsche dienst werd gehouden voor zijn vrouw, de dochter van George de Tweede. Later werd deze kapel tot een meer wereldsch doel ingericht en kwam daar de biljardkamer.

Willem V, de laatste der Stadhouders, was evenals zijn vader bijzonder op het paleis gesteld. Hij liet alle schilderwerken restaureeren voor de ontvangst van zijn gemalin, een Prinses van Pruisen.

In het paleis werd later ook de eerste Koning van Holland geboren, Willem I.

Toen tengevolge van de revolutie de Stadhouder het land verliet, werd het paleis in het Haagsche Bosch nationaal eigendom en diende het zelfs eenigen tijd tot gevangenis voor een aantal politieke personen, die „in naam der vrijheid” den 22sten Januarij 1798 gevangen waren genomen. Doch Koning Lodewijk Napoleon verhief het gebouw weer tot Koninklijk Paleis.

De laatste glorie-dagen van het „Huis ten Bosch” waren die toen Koningin Sophie en het hof er hun intrek namen en het paleis dikwijls de verzamelpaats was van de bekendste buitenlanders, die de vorstin kwamen bezoeken. De Koningin was het gelukkigst, wanneer zij zich in gezelschap bevond van eenige goede vrienden, met wie zij vrij kon spreken over politiek, geschiedenis, kunsten en wetenschappen, en zij bezat die vorstelijke gave, om door gevatheid, geest en menschenkennis, de charme aan een gesprek te geven.

Koningin Sophie stierf in haar geliefd „Huis ten Bosch”. In de groote Oranjezaal werd het stoffelijk overschot geplaatst onder het portret van de eerste bewoonster Amalia van Solms, en daar kwamen haar vrienden haar een laatst vaarwel zeggen. De kist werd bijgezet in de kerk te Delft, waar ook Amalia van Solms rustte.

En sedert heeft het paleis leeg gestaan.

Als het zomer is en het reisseizoen is daar, verzuimt geen der vreemdelingen, die Den Haag bezoeken, den tocht te maken naar het verlaten paleis, dat er als in een sprookje in het moeras bosch ligt. Dan wordt de grootsche Oranjezaal, met al zijn wand-schilderingen vertoond, de witte eetzaal met de knappe De Witsen haar zeldzame collectie porcelein, vervolgens de eigenaardige Chineesche en Japansche zalen, waarvan eenige reproducties in dit artikel gaan.

Behalve deze bezienswaardigheden is een groote aantrekkelijkheid de tuin, die in den loop der tijden wel veel veranderd is, doch zijn schoon karakter heeft bewaard; de tuin is echter voor het publiek gesloten en het eenige wat men er, staande achter de ramen van de „Oranjezaal” van ziet, is het ronde waterbassin achter het huis en de daarom ontworpen aanleg van gazons en paden.

Het hout in het overige gedeelte van den tuin is echter hoog en schaduwrijk, er zijn waterpartijen, een gedeelte is aangelegd voor groententeelt.

HOE ER DRIEHONDERD JAAR GELEDEN GEREISD WERD.

IN het voorjaar van het jaar 1591 reisde een jonge Engelschman, Moryson genaamd, die zijn studies te Cambridge voltooid had, naar Duitschland, om zich daar op de hooge scholen ver naar Neurenbergen toen over Augsburg, Ulm, Schaffhausen, Zürich, Baden, Basel en Strassburg naar Heidelberg. Over Frankfurt, 1593 bezocht hij Denemarken, voer van daar naar Dantzig en reisde over Elbing, Krakow en Weenen naar Italië. Op het einde van het jaar 1596, gedurende een reis naar Palestina, voerde zijn weg door geheel Duitschland, zoodat hij rijklijk de gelegenheid had dit land en zijne bewoners te leeren kennen. Uit zijne reisbeschrijvingen waar- terwijl het tweede eerst eenige jaren geleden voor het eerst het daglicht zag, willen wij hier een en ander geven, betrekking hebbende op de wijze waarop er meer dan driehonderd jaar geleden in Duitschland en in Zwitserland gereisd werd.

De tocht van Hamburg naar Nürnberg, die Moryson op zijn weg naar het heilige land aflegde, zonder zich, waar ook, gedurende langeren tijd op te houden, nam negen dagen in beslag. De wagen, dien hij met vijf andere reizigers gehuurd had, kostte 50 Thaler, een voor dien tijd tamelijk groote som; daarbij kwam het loon voor den koetsier, die zijne paarden op eigen kosten voeren moest. Het deel dat ieder reiziger van de onkosten moest betalen, was natuurlijk evenredig aan den afstand dien hij meevoer. Reiswagens waren in Duitschland overal te krijgen en met uitzondering van die van Neurenberg, die acht plaatsen hadden, hadden ze er zes. Gewoonlijk waren de wagens gesloten, maar konden toch, wanneer het weer het toeliet, geopend worden. Uit eigen ervaring, ried de Engelschman zijnen landgenooten aan, die zich in Duitschland van zulk een reiswagen bedienen wilden, niet zóólang in een plaats te vertoeven, totdat er genoeg medepassagiers waren om een reiswagen tot de laatste plaats te vullen, maar met zoovele als er aanwezig waren, de reis voort te zetten. Dit vonden de koetsiers over het algemeen ook het beste, aangezien het langere vertoeven voor hen met niet geringe onkosten gepaard ging en onderweg konden zij toch ook nog op nieuwe passagiers rekenen.

In Noord-Duitschland kostten de maaltijden aan de table d'hôte dooreen genomen vier schellingen, in Midden-Duitschland zestien kreuzer en in Zuid-Duitschland, waar men aan tafel in plaats van bier, wijn kreeg, 24 of 28 kreuzer (zeven kreuzer zijn zoowat gelijk aan een kwartje). In Hamburg betaalde deze Engelschman zeven cent voor nachtverblijf en in Lubeck kostte het heelemaal niets, de logementsprijs was in de vier schellingen van het middagmaal inbegrepen. Nu waren de bedden nergens zeer uitnodigend en dikwijls moest men ze deelen met een anderen medereiziger. In herbergen aan den hoofdweg, voornamelijk in Saksen, zou men zelfs tevergeefs naar bedden gezocht hebben. Zonder onderscheid van stand moesten de reizigers een plaats in den koestal voor lief nemen en hierbij gebeurde het wel eens, dat een koe het hooi onder het hoofd van een reiziger wegvrat of zich een nog leelijker grap veroorloofde. Zeer sterk viel het den vreemdeling op, dat er aan de tables d'hôte in Duitschland geen onderscheid in stand gemaakt werd, dat heel voornamen personen met de eenvoudigste, waaronder ook koetsiers, aan een en den zelfden disch zaten en met hun uit de zelfde borden aten. Maar zij behoefden ook niet meer voor de maaltijden te betalen. Voor de gegoede gasten volgde er kort voor hun vertrek nog een kostbaar besluit: de „afscheids“- of „na-dronk“. Degeen die hiertoe werd opgeroepen, kon er zich moeielijk aan onttrekken en overal maakte men hier een zeer ruim gebruik van. Met zeven medereizigers bedigde deze Engelschman, als hij tenminste niet bluft, na een maaltijd zestien grote kannen en toen de reis verder voortgezet moest worden, bleek een hunner die te paard was, zich onmogelijk in het zadel te kunnen houden. Hij moest toen ook plaats nemen in den wagen waar hij, beurtelings lachte en hilde en dikwijls met zijn hoofd tegen dat van den vreemdeling stiet.

Moryson is het met Erasmus eens, dat het den Duitschen herbergiers van voor drie- of vierhonderd jaar over het algemeen ontbrak aan beleefdheid. Op een beleefde begroeting kon men bij hen niet rekenen, op het nakomen van welken wensch ook in het geheel niet; op den prijs van spijs en drank mochten geen aanmerkingen gemaakt worden. Maar de Engelschman moest toegeven, dat hiervoor in Duitschland slechts zelden reden bestond. Hij zegt dat de herbergiers zelden hunne gasten afzetten.

In Neurenberg hing onder de tafel een schel waartegen getikt werd als een der gasten zich in het bijzijn van dames niet betamelijk gedroeg.

Zoodra het tafellaken afgenomen was, moest iedereen onmiddellijk van zijn plaats opstaan; degeen die zitten bleef, om snel nog even uit zijn beker een slok te nemen, moest voor alle gasten de helft betalen, ook wanneer deze zich tot den volgenden morgen verder bedronken. Het kwam wel eens voor, tenminste zoo vertelt Moryson, dat een vreemdeling die dit gebruik niet kende, den volgenden morgen tot de onaangename ontdekking kwam vijf of zes thalers meer te moeten betalen hoezeer hij er zich ook tegen verzette; zóóveel kostte hem de mateloze dorst zijner medereizigers.

Het drinkgeld-misbruik verkeerde voor driehonderd jaar al in

grooten bloei. Welke herberg men ook verlaten mocht, overal strekten zich open handen uit, die dit verwachtten als iets geheel van zelf sprekends. In Noord-Duitschland boden hierbij de mannelijke bedienden een afscheidsdronk, de vrouwelijke een bouquet met beleefde strijkages aan.

Wat Moryson ook nog opviel was het kleine aantal uithangborden aan de herbergen, maar des te meer wapenen in de hal en in de gelagzaal. Ter verklaring van deze opvallende versiering en reclame zegt hij dat de kasteleins hun voorname gasten om hunne wapens verzochten om ze zich toe te eigenen, ter versiering van hun établissement.

De tocht van Praag naar Neurenberg die hij in het voorjaar van 1592 ondernam, duurde zes dagen. Hij had tot reisgenooten uitsluitend Duitschers van het mannelijke geslacht en daarom was het niet te verwonderen, zoo schrijft hij, dat er meer voor drank dan voor eten uitgegeven werd.

Op zijn verre reizen leerde hij geen land kennen, waar men zoo tegen roof en diefstal verzekerd was, als Zwitserland. Wanneer men hem gelooven wil, waren daar in het geheel geen dieven of roovers. Men kon gerust het geheele land doortrekken, beladen met goud. Rijke kooplieden behoefden hier ook geen gebruik te maken van mannelijke begeleiders, zooals dat gewoonlijk in Duitschland het geval was, wanneer zij zich naar markten of kermissen begaven of hiervan terugkeerden. Boter, melk en honing waren overal in Zwitserland overvloedig, ook wild en visch. Evenals in Duitschland, zoo merkte Moryson ook in Zwitserland op, dat er nergens met kaarten of dobbelsteenen om geld gespeeld werd. Om wijn nog hier en daar, maar naar verhouding zelden.

Voor de boottocht van Constanza naar Schaffhausen moest Moryson acht kreutzer betalen. In laatstgenoemde stad ondervond hij een gastvrij onthaal bij een zekeren heer Dr. Johann Ulmer, wien hij daarvoor bedankte in een brief uit Basel. Hij schrijft hierin o.m.: „In twijfelachtige gevallen zal ik mij altijd richten naar den raad van een zoo wijzen en goeden vriend als gij zijt, maar nooit moet gij mij weer tot een voetreis verleiden, want daarvan ondervinden mijn beurs en mijn gezondheid te veel schade.“ Op den weg van Schaffhausen naar Zurich heeft het hem meer aan zuchten dan aan stappen gekost. Zurich noemt hij een schoone stad en des te schooner, zoo merkt hij op, daar hier zijn lange voetreis een einde genomen had. Op gemakkelijke wijze beschrijft hij zijn weldoener hetgeen hij daar ondervond. Zijn gids betaalde hij, volgens afspraak, een gulden en vijftien kreutzer; alvorens deze den terugweg aanvaardde, kwam hij in zijn kamer om afscheid te nemen, het hoofd getooid met een rozenkrans, en drinkgerei en verschillende dranken medebrengend. De op niets bedachte Engelschman meende dat hij hem een genoeg doen wilde en aarzelde dan ook niet lang om het noodige mee te drinken. Maar ten slotte moest hij den ganschen dronk, die 48 kreutzer bedroeg, heel alleen betalen, aangezien de gids, nadat hij heel wat meer dan zijn dorst toeliet, had gedronken, zich stil uit de herberg had verwijderd. Zijne vrienden te Schaffhausen verzekerde Moryson dat hij onder al dat drinken nuchter gebleven was, maar hij gaf toch toe, dat noch Bachus noch Ceres hem gedurende de daarop volgende twintig uren uit zijn bed hadden kunnen lokken.

Van Zurich naar Baden gebruikte hij een paard, waarvoor hem dagelijks vier à acht en twintig kreutzer in rekening werd gebracht en even zooveel voor de dagen der terugtocht. Natuurlijk moest hij ook den man betalen die de huurknol naar huis zou brengen.

In Baden vond hij de badgebruiken zeer merkwaardig. Oud en jong, getrouwde mannen en vrouwen, monniken en nonnen, allen baadden in het zelfde water. Het ontbrak er weliswaar niet aan planken scheidingswanden, maar deze lieten zooveel te wenschen over, dat er van een afscheiding der sexen geen sprake kon zijn. Het behoorde er tot den „bon ton“, dat men, bij het baden, geen blijken van jalousie gaf, zelfs dan niet, wanneer men de vrouw van een ander al te hoffelijk bejegende. „Andere tijden, andere zeden!“

Op zijn terugreis naar het vaderland belandde onze Engelschman juist in den kermistijd te Frankfort. Toen was alles veel duurder.

Tot slot moet gezegd worden, dat Moryson in het algemeen goed over de Duitschers te spreken was, in het bijzonder over de Deutsche vrouwen, bij wie hij de schoonste vrouwelijke deugden vond en ze geestdriftig roemde.

Invloed van het automobilisme op de stofwisseling. Mouneyrat heeft in de Académie des Sciences verteld, dat hij den invloed heeft bestudeerd, die een automobiel-reis van 8 à 10 dagen bij een gemiddelden gang van 40 K.M. per uur, terwijl dagelijks 100 à 200 K.M. worden afgelegd, op de algemeene voeding uitoefent. Hij heeft geconstateerd, dat het aantal roode bloedlichaampjes en het gehalte aan haemoglobine belangrijk toenemen, zoowel bij normale als bij bloed-arme personen. Hij meent zelfs op grond van talrijke door hem waargenomen gevallen, dat voor bloed-armoede het automobilisme met enige snelheid eene behandeling van voorkeur is.

Het onderzoek der urine-verhoudingen wijst eveneens eene toename aan in de werkzaamheid der stofwisseling, eene toename, die met den verhoogden eetlust in overeenstemming is.

Bovendien oefent het automobilisme een duidelijken invloed op den slaap uit. Bij normale personen wordt de slaap dieper en langduriger; en bij neurasthenici, die niet of weinig slapen, keert dra de gezonde slaap weder.

DE ZUIVELFABRIEK EN DE FOKVEREENIGING TE HOOGKARSPEL.

DIKWIJLS hoort men personen die veel in het buitenland, vooral in Angelsaksische landen of Duitschland gereisd hebben, laatdunkend spreken over al wat er in Holland verricht wordt. Niets vind genade in hunne oogen, zij zijn zoo betooverd door de grootsche ondernemingen van vreemde volken die met zoovele duizenden werkkrachten arbeiden, dat zij het groote in eigen land niet meer schijnen te zien. Toch bloeien er in ons vaderland ondernemingen, zaken, inrichtingen, die met de beste onder andere volken kunnen vergeleken worden.

Om een denkbeeld te geven van de inspanning en den ijver, waarmede door de Veehouders van West-Friesland gewerkt wordt, om onze zuivelproducten den goeden en gevestigden naam op de wereldmarkt te doen behouden, zij het mij vergund een en ander mede te deelen, omtrent de ZUIVELFABRIEK en de FOKVEREENIGING te HOOGKARSPEL.

De Zuivelfabriek te Hoogkarspel behoort aan een Naamlooze Vennootschap, doch de melk wordt coöperatief verwerkt. In het afgelopen boekjaar (1 Mei 1906-30 April 1907) werd de melk van 22 boerderijen geleverd, totaal 1334190.5 K.G. Vroeger werd bijna uitsluitend eenmaal per dag gekeerd, waarbij de avondmelk werd ontroomd. Tegenwoordig wordt gedurende het grootste gedeelte van het jaar volle melk verkeerd. Van deze melk werden

in 1906-1907 vervaardigd bijna 45000 zoogenaamde lunchkaasjes, langwerpige kaasjes van 1 K.G., en 1540 Theokazen, zwaar 2 K.G., model ongeveer als Goudsche kaas; verder Edammer of Noord-Hollandsche kaas, enz. De melk wordt sedert 1895 geregeld naar gehalte betaald.

Zal van een bedrijf de grootst mogelijke opbrengst verkregen worden, dan dient het vee van uitstekende kwaliteit te zijn en aan de hoogste eischen te voldoen.

Het zwart-bonte Noord-Hollandsche ras is terecht wereldwijd bekend.

Er moet echter naar gestreefd worden het meer en meer te veredelen en te verbeteren.

Vandaar dat overal Fokverenigingen worden opgericht. De te Hoogkarspel is wel een der meest bekende.

In 1889 werd door een paar veehouders aldaar aangekocht een stier, BRINIO genaamd, wiens foto hierboven is gegeven, ingeschreven in het stamboek Noord-Holland onder No. 729. Deze mooie gebouwde stier werd geprimeerd door de Provinciale Commissie tot bevordering der Veehouderij in Noord-Holland, en bekroond op verschillende tentoonstellingen, o.a. op de Wereldtentoonstelling te PARIJS, en verder te Alkmaar, Purmerend en Schagen.

Een der prachtigste afstammelingen van BRINIO is Brinio II. Hij is ingeschreven in het Register der Fokvereniging onder N. 111. Zijne moeder, Mijntje XIII wordt

geroemd als een koe van zeer goede hoedanigheden. Brinio II werd ook geprimeerd door de Provinciale Commissie. Aangekocht door de Fokvereniging te Twisk, werd hij bekroond op de tentoonstellingen te Enkhuizen, Schagen, Purmerend en Alkmaar.

In 1906 werd hij verkocht naar Rusland.

Een tweede afstammeling van BRINIO is Zwartthak III. Deze koe, in natura mooier dan op de foto, staat in het Register ingeschreven onder N°. 236. In 284 dagen gaf zij 4174 K.G. melk met een vetgehalte van 3.63 %.

Een zeldzaam schoon en edel dier, ook een afstammeling van BRINIO is de koe Anema II, een buitengewone melkgeester. Als bewijs van haar melkrijkheid voeg ik hierbij het volgende staatje.

Geboren den 16den Februari 1900, kalste zij voor de eerste maal op 25 Febr. 1902.

Zij gaf in de lactatieperiode:

1902-03	407 dag.	5050 Kg. melk m. 3.28 pc. vet, alzo 166 Kg.
1903-04	380 "	6832 " " " 3.08 " " " 210 "
1904-05	321 "	7126 " " " 2.92 " " " 208 "
1905-06	302 "	11700 " " " 2.05 " " " 346 "
Totaal		26708 Kg. melk met 930 Kg. vet.

De grootste dagopbrengst is geweest 44 K.G.

Zij heeft dit jaar gekalst den 26sten Januari en gaf den 5den Februari 36 K.G. melk. Op zevenjarigen leeftijd — 16 Febr. 1907 — heeft deze koe dus ± 31400 K.G. melk geproduceerd met ± 950 K.G. vet.

Om den lezer in staat te stellen een vergelijking te maken, volg hieronder wat een gewone goede melkkoe geeft.

Rosje II is een fraai, regelmatig gebouwde dier met een mooi gevormden uier.

Op zevenjarigen leeftijd had zij de volgende hoeveelheden melk gegeven.

Lactatieperiode:

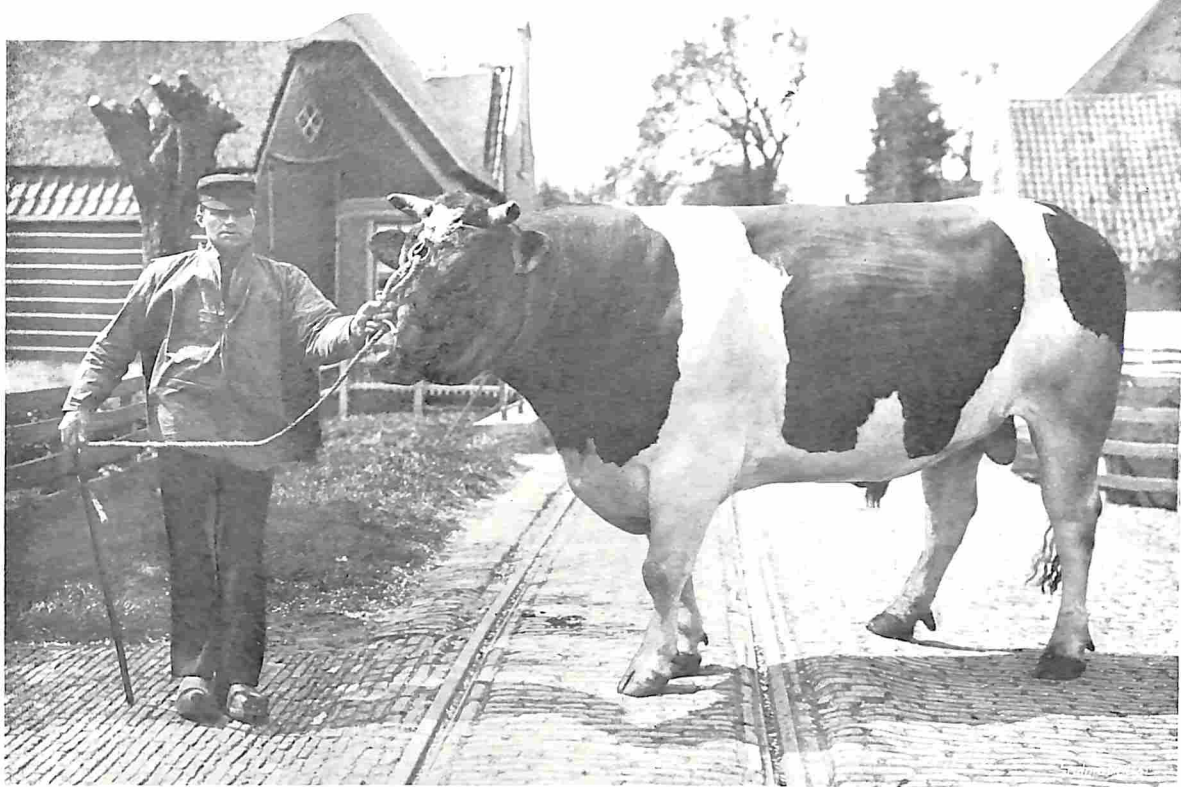
1901-02	337 dag.	5467 Kg. melk m. 3.22 pc. vet, alzo 112 Kg.
1902-03	350 "	4175 " " " 3.25 " " " 135 "
1903-04	282 "	4613 " " " 3.36 " " " 155 "
1904-05	200 "	4524 " " " 3.25 " " " 147 "
1905-06	328 "	5587 " " " 3.15 " " " 176 "
Totaal		22366 Kg. melk met 725 Kg. vet.

Derhalve belangrijk minder dan de vorige.

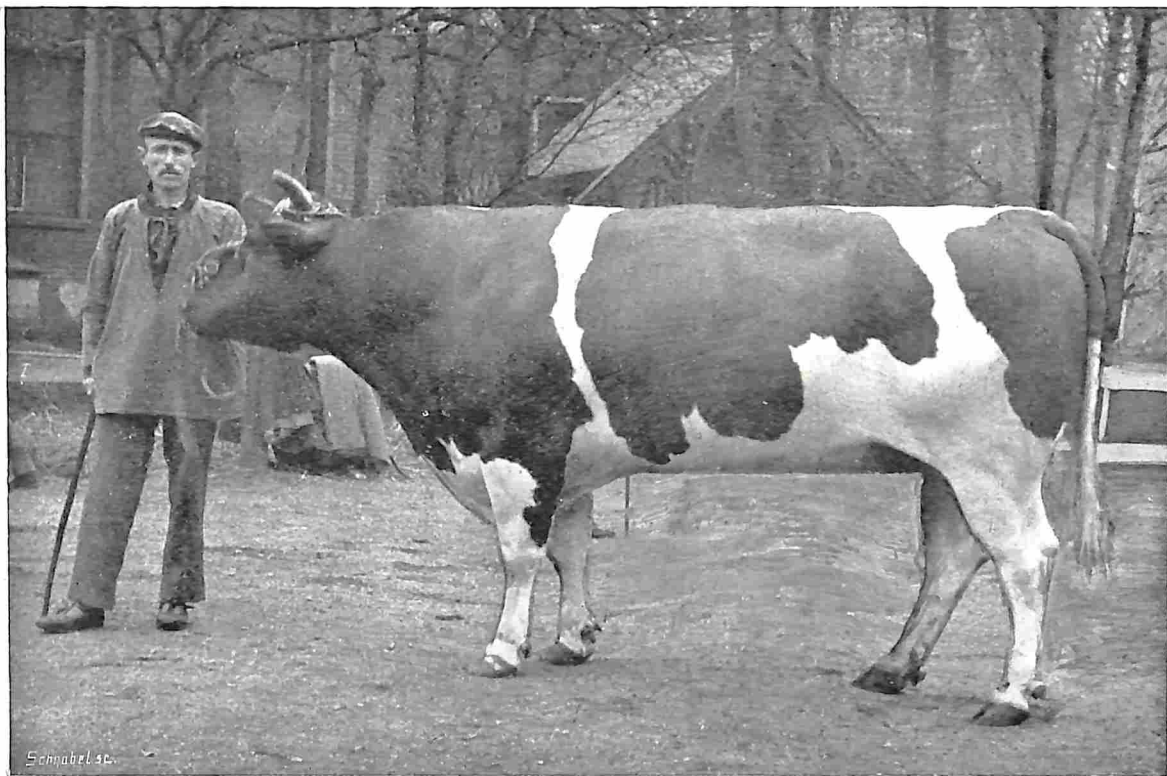
Rosje II is ingeschreven in het stamboek Noord-Holland onder N°. 3883. De vader was CESAR, N°. 700 van het St. N.-H., een door de Provinciale Commissie geprimeerde stier.

Ieder, die belangstelt in onzen Noord-Hollandschen veestapel zal met ongekend genot een kijkje nemen, onverschillig bij welke Fokvereniging, want daar waar de veeteelt op wetenschappelijke grond gedreven wordt, zal hij er een aantreffen.

Onlangs gaf een gezelschap Denen, bij

BRINIO.

BRINIO II.

een bezoek aan de model-boerderij, zijne groote ingenomenheid te kennen met ons Noord-Hollandsch veeslag.

Dit is wel merkwaardig. De Denen toch hebben een tijd gekend dat zij door hun werkkraft een belangrijke schade aan onzen zuivel-uitvoer wisten te berokkenen. Onze boeren hebben echter hunne fouten ingezien, zij hebben allereerst hun stelsel „giving to little and asking to much” afgeschaft, en zich er op toe gelegd om alléén het allerbeste uit te voeren, zij zijn nóg bezig Holland's goeden naam in eere te herstellen en brengen het nu zóó ver, dat de Denen, onze scherpste concurrenten, onze superioriteit moeten erkennen.

De lezer, die met eenige aandacht de door mij hiervoor medegedeelde melkstaten heeft nagegaan, zal daaruit in de eerste plaats de conclusie getrokken hebben, dat het geregeld proefmelken en het onderzoek der geproduceerde melk omtrent vetgehalte, waarop het eigenlijk aankomt, de eerste stap is tot een verbetering van den veestapel. Wijders zal hij opgemerkt hebben, dat het instellen van een betrouwbaar onderzoek, lang niet ieders werk is, doch behoort te worden opgedragen aan een *wel* ontwikkeld persoon, ervaren in de praktijk, die tevens flink onderlegd is in de theorie van zijn vak, welke kennis opgedaan kan worden aan een winterschool of wintercursus. Zulk een melkcontrôleur dient voor zijn arbeid flink gesalarieerd te worden, hetwelk dan ook meestal geschiedt. Een gevolg hiervan is echter, dat niet ieder veehouder in het bijzonder een melkcontrôleur kan aanstellen.

En ziehier nu een der redenen, waarom nevens een Fokvereniging tevens een Contrôlevereniging moet bestaan, welke voor gezamenlijke rekening dergelijke personen benoemt. Ook hierin zijn de Denen ons voorgegaan. En een gelukkig verschijnsel is het, dat onze veehouders hen daarin zijn nagevolgd.

P. FRANSEN JZ.

VARIA.

Normandië voorziet Engeland tegenwoordig voor een groot deel van de daar tegen Kerstmis gebruikte „mistletoe”. Op eiken groeit de parasiet zelden, het hout is te hard en de wortels van de „mistletoe” dringen zeer moeilijk in den taaien eik. In oude tijden gingen tegen het begin van den winter de „druïden” naar den zeldzamen „heiligen” eik, waarop de vegetatie voorkwam, om er de twee witte stieren te offeren, nadat de opperdruïd met een goud mes de „mistletoe” had afgesneden. De plant werd daarna gekookt. Het aftreksel moest ongemeene geneeskracht bezitten, cureerende alle mogelijke kwalen. Ook werden er stukjes van gedroogd, op het lichaam gedragen of boven de ingangen der huizen gehangen om de booze geesten te bannen.

EEN SIMPEL LIEDJE.

Het was een blijde dag in Mei:
Mijn kind stond in de wijde wei.
Van boterbloemen geelde 't gras,
Mijn kind, een bloem der weide was!
Haar zonnehoeft was afgegleen,
Hing over 't ranke rugje heen.
De Meiezonne om haar hoofd
Had perzikwangen rood gestoofd.
De handjes vol met bloemenlust
Door Meiezonne warm gekust.
En zóó — van 't bukkend plukken moe,
Stak zij mij beide handjes toe
Gevuld met bloemen, ál voor mij!
Zóó stond zij in die wijde wei....
Dat was een blijde dag in Mei.

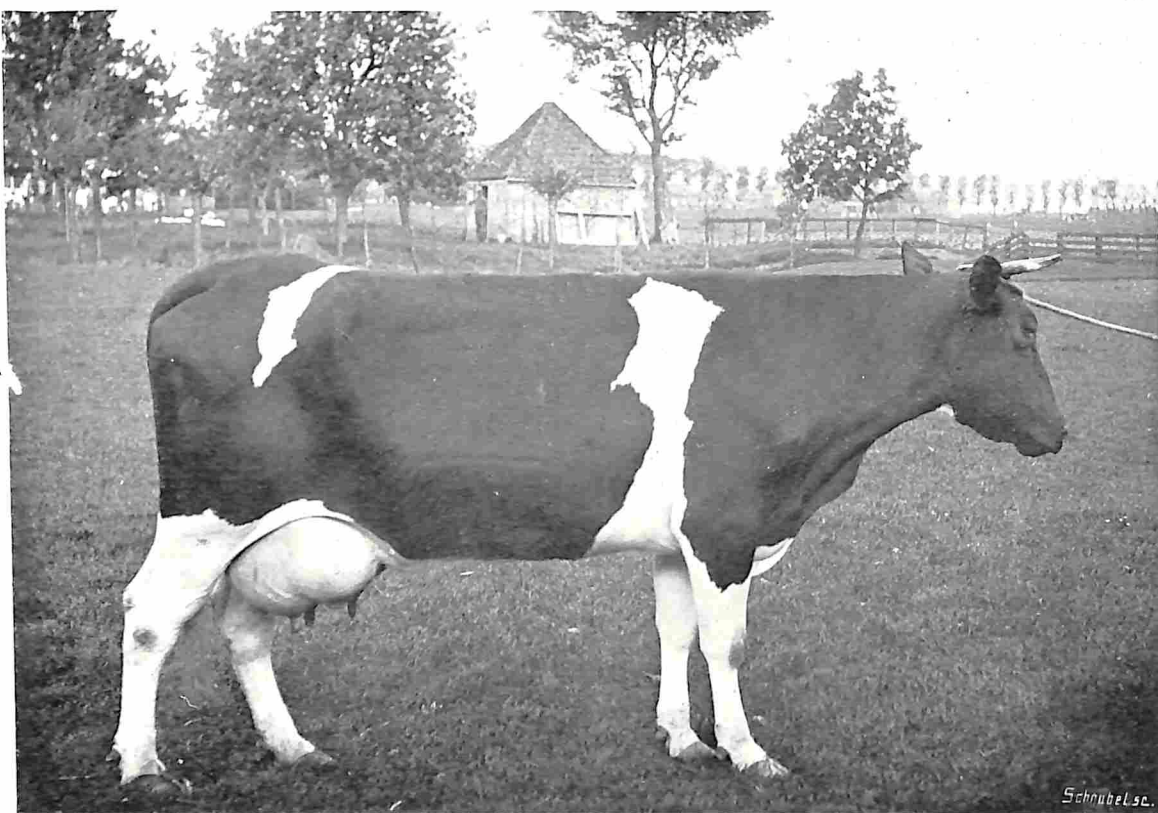
D. MOLLINGER-HOOIJER.

ZWARTHAK III.

ANEMA II.

ROOSJE II.

CHAMPIGNONS.

WIE kent ze niet, die paria's in de plantenwereld, die verworpingen, waarvoor menigen bevreemd is, die half-dingen, die noch op een plant lijken, noch de paddenstoelen trekken door wat planten eigen is. Paddestoelen of duivelsbrood heet het in den mond van het volk. En toch, hoe ook gevreesd, hoe ook geminacht, de champignons doen evengoed hun plicht in de groote plantenwereld als menige plant, die de aandacht trekt door blad of bloem, door vorm of geur. Zij zijn dan ook niet ontgaan aan het oog der kruidkundigen en daardoor is heel wat aan het licht gekomen, wat anders in het duister zou zijn gebleven. Werkelijk zijn de champignons merkwaardig genoeg om er een afzonderlijk artikel aan te wijden. En het zal blijken dat de even vaak regelmatig als vaak willekeurige vormen dezer planten de beschouwing overwaard zijn.

De champignons dan behooren tot de zaadlobblooze planten, dus tot die planten, die zaden zonder kiem voortbrengen. Vindt men in de haver een voorbeeld van de éénzaadlobbige en in erwten en boonen van de tweezaadlobbige, de champignon is een zaadlobblooze. Bovendien acht men hem ook te behooren tot de saprophyten, d.z. planten, die leven van de doode overblijfselen van dieren en planten.

Nog dient gezegd, dat men onder champignons niet alleen verstaat de paddestoelen, maar ook brand, roest, schimmel, meeldauw, moederkoren, enz., verschijnselen, die vaak genoeg voorkomen tot groot ongerief van landbouwer en tuinman.

Ieder kan er zich van overtuigd hebben dat onder de champignons een groote verscheidenheid bestaat, zoowel in vorm als kleur en grootte. Op schaduwrijke plaatsen, langs den kant der sloten, op half vergane palen, aan den schors der boomen, tusschen struiken en gras, daar vindt men ze, soms eenzaam, soms in groote menigte.

In den gewonen paddestoel *agaricus campestris* vinden wij het voorbeeld van een zeer uitgebreide familie. De „hoed“, het bovengedeelte, wordt gedragen door den „steel“, het onderste gedeelte. Nemen wij den hoed en bezien wij dien van onder, dan ontwaren wij een groot aantal naar beneden hangende schijfjes, die buitengewoon regelmatig zijn geplaatst. Die loodrecht hangende plaatjes noemt men „lamellen“.

Wanneer men den hoed op een stuk papier legt en men bekijkt met een microscoop dit papier, dan zien wij een groot aantal stofjes, zeer kleine kogeltjes. Ze zijn zoo fijn en nietig, dat ze zonder hulpmiddel niet zouden zijn waar te nemen. Deze kogeltjes nu zijn de sporen en zaait men die uit, dan brengen zij meestal dezelfde soort voort als waarvan zij afkomstig zijn. Meestal, want 't gebeurt soms, door bijkomende omstandigheden, dat de soort een wijziging ondergaat, die ons op het idee zou brengen een andere soort voort te hebben.

Nu moet het zeer zeker onze verwondering wekken, dat kiemlooze zaadjes nieuwe planten voortbrengen, maar het geheele geheim ligt hierin, dat die blaasjes een half vloeibaren inhoud hebben, waarin een massa onzichtbaar kleine deeltjes zijn opgenomen, die hier het aanzijn schenken aan nieuwe exemplaren.

Die sporen zijn gekleurd, en bij de verschillende soorten van champignons treft men ook verschillende kleuren aan, hoewel de kleur van een zeker soort altijd constant is. Van melkweit af tot koolzwart toe zijn die kleuren vertegenwoordigd.

Behalve het onderscheid in de kleuren van de organen die ter voortplanting dienen, zijn er nog andere kenmerken, die de kruidkundigen in staat hebben gesteld die uitgebreide plantensoort te verdeelen in familiën en onderfamiliën.

De champignon, dien wij hier op het oog hebben, dus een met loodrecht naar beneden hangende plaatjes, behoort tot de Plaatzwammen. Juist in deze soort vooral zien wij, dat in dezelfde soort van paddestoelen toch nog groote verscheidenheid kan heerschen, zoowel in kleur als grootte en vorm. Van de een is de hoed kaal en naakt, van een andere behaard, een derde is met een slijmachtig vocht bedekt, een vierde met borstels bezet. Sommige hebben prachtige kleuren, terwijl andere een vuilwitte of een grauwe kleur hebben. Sommige blijven lang leven, terwijl weer andere spoedig tot verrotting overgaan en dan een onoogelijke, slijmerige massa vertoonen, die ons afstuit en onzen weerzin opwekt.

Er zijn er onder die kort nadat de hoed ontplooid is vochtig worden en een vloeistof afscheiden, die veel op inkt gelijkt. Er zijn er die zonder eenig bekleedsel uit den grond opkomen, terwijl andere met een vlies gedekt het daglicht aanschouwen, welk vlies dan spoedig openbarst. Vaak komt het voor, dat nog overblijfselen hiervan op den hoed of op de scheiding van hoed en steel te onderscheiden zijn.

't Gebeurt ook wel, dat men champignons aantreft zonder steel. In dit geval vertoont de hoed vrij vreemde vormen en vooral wanneer de lamellen naar boven zijn gekeerd.

Deze plaatzwammen zijn over het algemeen teer van bouw, hoewel ook hierin weer uitzonderingen bestaan. Op eiken en beuken b.v. komen er voor die hard als hout zijn, terwijl andere de vastheid van kurk hebben.

Zoals bekend, zijn er eetbare champignons. In Engeland en Frankrijk behooren ze tot de dagelijksche gerechten der meer-gegoeden. Maar toch niet meer dan als bijgerecht, als hoofdschotel

zouden ze niet kunnen dienen, daar het watergehalte veel hoog is. De Ringchampignon b.v. is een eetbare, en hoe vast nu die champignons zijn, hoe beter. Ze zijn dan minder water en kunnen beter in drogen toestand bewaard worden. In onze dennenbosschen komt veelvuldig een champignon voor die een oranjekleur heeft. Bij deze zijn de lamellen zoo weinig breed, dat ze meer op plooiën gelijken. Deze vorm komt maar zelden voor, zoodat we veilig deze oranjekleurige champignon als de eenige vertegenwoordiger dezer onderfamilie kunnen beschouwen.

Spraken we tot heden over Plaatzwammen, er zijn ook champignons bij wie de lamellen den vorm van een lang hangend buisje hebben. Men noemt ze dan ook Buiszwammen. Doordien buisjes dicht op elkaar hangen lijkt het, of de hoed gevuld met zeer poreus is. Onder deze treft men een soort aan, die met de wetenschappelijke naam *Boletus* wordt aangeduid en die de zoetderlinge eigenschap vertoont direct donkerder of lichter gekleurd te worden als men hem maar even aanraakt. Dus een kruidje-roeme-niet onder de champignons. Nog bezit deze soort de eigenschap in kringen te groeien.

Vaak zien wij vooral op iepenboomen van die reusachtige paddestoelen, die onderling weer zeer veel verschillen, ook al behooren ze tot dezelfde soort. *Polypori* is hun naam en meermalen zie we enkele van die reuzen boven elkander staan.

De kelderchampignon is wel een der gevaarlijkste, niet om zijn vergiftige eigenschappen, maar meer om het verderf dat hij aanricht. Balken, schepen worden door hem aangetast en op onverklaarbare wijze vernield. Gewoonlijk groeit hij op dampende plaatsen om daar zijn vernielingswerk te verrichten en voor harde boomsoorten kiest hij daartoe.

Bij een derde soort champignons zijn de lamellen noch plaatjes van buisjes, maar stijve haren, borstels. Zij dragen den naam van Stekelzwammen en onder deze treft men vaak de mooiste gekleurde exemplaren aan. Op pijnappels treft men ook wel eens een paddestoeltje aan. Dit behoort tot de Stekelzwammen.

Op eiken en populieren, die eenigen tijd in het bosch gevelen liggen, komen soms zeer zonderlinge champignons voor. De hoed is fluweelachtig, zacht glanzend en zonderling gesulpt. Zij behooren tot de Oorzwammen, die zich van de drie reeds genoemde soorten onderscheiden door het totale gemis aan lamellen. De lappen, om ze zoo eens te noemen, zijn soms zeer fraai gekleurd en 't geeft een eigenaardig gezicht een hoop van deze oorzwammen bij elkander te zien.

Bij de nu behandelde vier groepen was er eene bij wie de lamellen ontbraken, bij een vijfde groep, die we Knodszwammen noemen, ontbreekt de hoed. Zij gelijken op het gewei van een hert en stoffeeren het duistere bosch vaak door hun prachtige meestal scharlakenroode of violette kleuren.

Op rottende stammen, half vergane schuttingen enz. zien we vaak een roode oppervlakte, dan eens kleiner, dan eens grooter. Die kleur wordt veroorzaakt door duizenden kleine champignons die men Geleizwammen noemt. Soms komen aan den voet van oude wilgen een grooter soort van deze Geleizwammen voor, die in haar vorm wel wat op een oor gelijken en dan ook den niet zeer vleien den naam van Judasoor draagt.

De tot nu behandelde zes soorten als de Plaat-, Buis-, Stekel-, Oor-, Knods- en Geleizwammen noemen allen tot één hoofdgroep worden saamgevat, n.l. de Vlieszwammen, zoogenaamd, omdat het vlies de drager der sporen is. Bij een tweede hoofdgroep, n.l. de Buikzwammen, komen de sporen eerst bloot na het openspringen van een blaasje of zakje, waarin de sporen verborgen waren.

Tot deze hoofdgroep behooren de onderaardsche Buikzwammen, de Stink-, de Slijm- en de Nestzwammen.

De eerste zijn aan de meesten onzer onbekend, omdat zij onder den grond tot hun vollen wasdom komen. In Engeland worden die champignons aan den voet der boomen gezocht en uitgegraven en gebruikt als truffels.

De Stinkzwammen dragen hun naam terecht. Hoe mooi gekleurd en gevormd ook soms, verspreiden ze een ondragelijke stank. In het begin van den groei gelijken ze op eieren, die later openspringen, waaruit dan de zwammen onder de grilligste vormen te voorschijn komen. Op een ongelooflijk snelle wijze telen zij voort, die duivelseieren, zooals de landman ze noemt.

De Draadzwammen hebben hun naam te danken aan het feit dat de inwendige deelen bij het rijp worden overgaan in een net van draden. Zij hebben veelal den vorm van een peer of kogel, zijn eerst hard, worden later week, splijten eindelijk open en wepen dan het stof uit, dat zij bevatten. Onder deze soort komt er voor, die meer dan een Meter in omtrek hebben. Ook behoort tot de Draadzwammen de Aardsterren. Dit zijn champignons die bij het rijp zijn op regelmatige afstanden openspringen, de loskomende gedeelten naar beneden buigen en het inwendige als een kroon op het midden dragen.

De Slijmzwammen die zeer nietig zijn, hoewel soms fraai gekleurd en de Nestzwammen, zoo genoemd omdat zij in den vorm van een bekertje met kogeltjes wel wat lijken op een vogelnestje, zijn de laatste twee soorten van de nu behandelde Buikzwammen.

Roest, brand, behooren tot de derde soort, de Stofzwammen en schimmel, gisto, azijnmoer tot de Draadzwammen. Beide soorten zijn slechts met een gewapend oog waar te nemen. De groene oppervlakte van beschimmeld brood bestaat alweer uit

duizenden zwammetjes, die door den microscoop gezien, den vorm hebben van stammetjes met takjes en aan elk takje een blaasje.

Al de nu reeds besproken champignons behooren tot de klasse door Spoordragende Champignons, de tweede klasse omvat de Blaasdragende Champignons. De eerste dragen hunne sporen bloot, de tweede dragen de sporen opgesloten in blaasjes of zakjes.

Om niet te uitvoerig te worden zullen wij van deze rubriek slechts die behandelen die 't meest zoo niet in gebruik dan toch bij name bekend zijn en wel de Truffels.

Truffels zijn onderaardsche champignons. De vruchtlichamen zijn vaak groot en vleezig en ze hebben meest den vorm van knollen. In Frankrijk, Italië en Duitschland, alsook in de andere werelddeelen komen zij veelvuldig voor. Zij groeien gewoonlijk in groote groepen bijeen, (truffières) en liefst in een kalkachtigen grond, of een grondsoort die vermengd is met kalk en zand en leem. In Duitschland vindt men ze ook wel op humusrijken grond.

Een eerste vereischte voor den groei is de nabijheid van boomen. Worden de boomen geveld, dan verdwijnen ook de truffels, worden nieuwe aanplantingen gedaan, de truffels verschijnen weer. Aan den voet van eiken, beuken, kastanjes, berken, komen zij voor, maar gewoonlijk niet verder dan tot waar de wortels reiken.

Als men zoo'n truffel doorsnijdt, dan is de bol door donkergekleurde, bijna zwarte adertjes in kamertjes verdeeld, die echter niet hol, maar massief zijn. Zijn ze nog jong, dan hebben ze de grootte van een erwt, na een jaar zijn ze volwassen en geschikt voor 't gebruik.

Tweemaal per jaar worden ze ingezameld en wel door middel van honden of zwijnen, die door hun instinct geleid de truffels weten te vinden. Vooral de zwijnen zijn er zeer belust op en om nu te voorkomen, dat zij ze niet eten, brengt men hun een ring om den bek, zoodat ze wel de truffels kunnen blootleggen maar niet eten. In Italië gebruikte men voor het zoeken van truffels het eerst honden. Vooral de poedel kwam hiervoor in aanmerking. Om hem aan den geur der truffels te gewennen werden fijngesneden truffels door zijn eten gemengd. Nam men dan zoo'n hond mede naar het bosch, dan wist hij uitstekend de geliefkoosde spijs te vinden. Uit Italië heeft men die honden ingevoerd in Duitschland, waar zij de eerste truffels vonden.

De truffels zijn donkergrauw van kleur, hoewel in Boheme en Lombardijë ook witte worden aangetroffen. Meer dan twintig soorten van truffels zijn bekend, en zijn niet alle eetbaar, toch verreweg de meeste.

In het noorden van Europa, maar vooral in Frankrijk, maken zij een belangrijk handelsartikel uit. Ze worden zorgvuldig afgeborsteld en afgewassen, in hermetisch gesloten busjes gepakt en zoo verzonden.

Het zij nog eens gezegd dat de Champignons veelal op vochtige, dampige en schaduwrijke plaatsen groeien. Hieruit kan men dus de juiste gevolgtrekking maken, dat zij voor den groei een vochtigen grond noodig hebben. Toch mag de plaats niet al te nat zijn, wijl te groote toevloed van water nadeelig werkt op den groei. Overigens komt de champignon nagenoeg over de geheele wereld voor.

In het algemeen toonen de champignons een neiging om in een cirkel te groeien, welk verschijnsel men poogt te verklaren uit het feit, dat de openspringende blaasjes de sporen in het rond werpen, waar de nieuwe op hun beurt weer hetzelfde doen, zoodoende cirkels makende, waarbinnen de onvruchtbaarheid van den grond duidelijk blijkt, door het bijna totale gemis aan plantengroei. 't Zijn die kringen, die bij het volk nog wel bekend zijn als heksenringen, genoemd naar die edele dames die bij het schijnsel der maan hun vroolijke dansen uitvoerden. Soms ook komt het voor, dat in weilanden een kring van champignons een flink groeiend grasperk omgeeft. Is dit dan geen bewijs dat de binnenvlakte hier onvruchtbaar is, dan toch wel voor het feit, dat de sporen met een gelijke kracht worden uitgeworpen.

Dat er onder de champignons wel meer eetbare zullen gevonden worden is wel nagenoeg zeker, maar voorzichtigheidshalve houdt men zich maar aan de reeds bekende eetbare, want dat er zeer gevaarlijke en vergiftige onder de leden dezer plantensoort schuilen, leert ons de Vliegenzwam. Schitterend met een hoed hel geel gekleurd, versierd met witte schubben, doodt een aftreksel daarvan niet alleen onmiddellijk vliegen, maar ook andere kleine insecten. Onder enkele die bij de minste aanraking een wit vocht afscheiden, waarom ze melkgevende champignons worden genoemd, schuilen ook zeer vergiftige.

Vaak worden planten door een zich snel verbreidende ziekte aangetast. Meestal wordt die ziekte veroorzaakt door champignons, zooals de Meeldauw, die de levende bladeren der druiven, rozen en hopplanten aantast, de Roest, die zich uitsluitend op rozenbladeren vertoont, de Brand, die in hoofdzaak de graankorrels aantast en het Moederkoren. Deze laatste champignon orent niet alleen zijn vernielende werking op de verschillende grassen uit, maar vooral en bovenal op de rogge. Echter verkeert men nog in het onzekere of de champignon het koren aantast en dientengevolge de ziekte ontstaat, of dat er in het koren een ziekte ontstaat, die den champignon een arbeidsveld ter tiering geeft. In elk geval behoort het Moederkoren, evenals het Bilsenkruud, de Dolle Kervel, de Blauwe Monnikskap en de Doornappel tot de meest vergiftige planten.

Wij willen dit artikel eindigen met nog een kleine uitweiding

over de eetbare paddestoel of kampernoelje. Zij is een der ongeveer 1500 soorten van het geslacht *Agaricus*. De vleezige gewelfde hoed, van boven wit, vaak geschubd en van binnen zuiver wit en zacht, wordt gedragen door een witten steel met een witten ring omgeven. De geur is zeer aangenaam. In heel Europa tot in Lapland toe, maar ook in Noord-Amerika, Noord-Afrika en Azië wordt zij gevonden op heiden, weilanden en in bosschen. Nog jong kan de kampernoelje in haar geheel gebruikt worden, bij oudere exemplaren doet men wel de lamellen uit te snijden. Deze paddestoel kan gekweekt worden en er bestaan dan ook kweekerijen. In de Catacomben te Parijs b.v. werden zij in groote getale aangekweekt. Zij worden niet alleen als zelfstandig voedsel gegeten, maar dienen ook om aan gebrad enz., een pikanten geur te geven. Ook worden ze in gedroogden toestand bewaard, of in azijn, room, olie of boter ingelegd.

Dat ook de eetbare paddestoelen vrienden en vijanden hebben, kan blijken uit de volgende aanhalingen. In zijn „Kruidkunde voor Apothekers en Artsen” noemt professor de Vrieze ze varkenskost, terwijl de Engelsche hoogleeraar Johnson in zijn „Chemistry in daily life” ze een buitengewoon voedzame spijs noemt.

P. W. STOFFELS.

HIPPEASTRUM.

ONZE foto vertoont een bloeiend exemplaar van een der vele Hippeastrum-bastaarden, die thans in den handel zijn. De bloemen hebben een middellijn van ongeveer 14 c.M., terwijl er op het oogenblik, dat de foto gemaakt werd, vier in een krans stonden. Nog twee andere zullen zich later ontwikkelen en iedere bloem blijft ongeveer 10 dagen mooi. Als hier nu nog bijgevoegd wordt, dat de plant geheel in een gewone kamer gekweekt werd, die van den winter niet eens iedere nacht verwarmd was, dan zal menigeen wel iets meer van

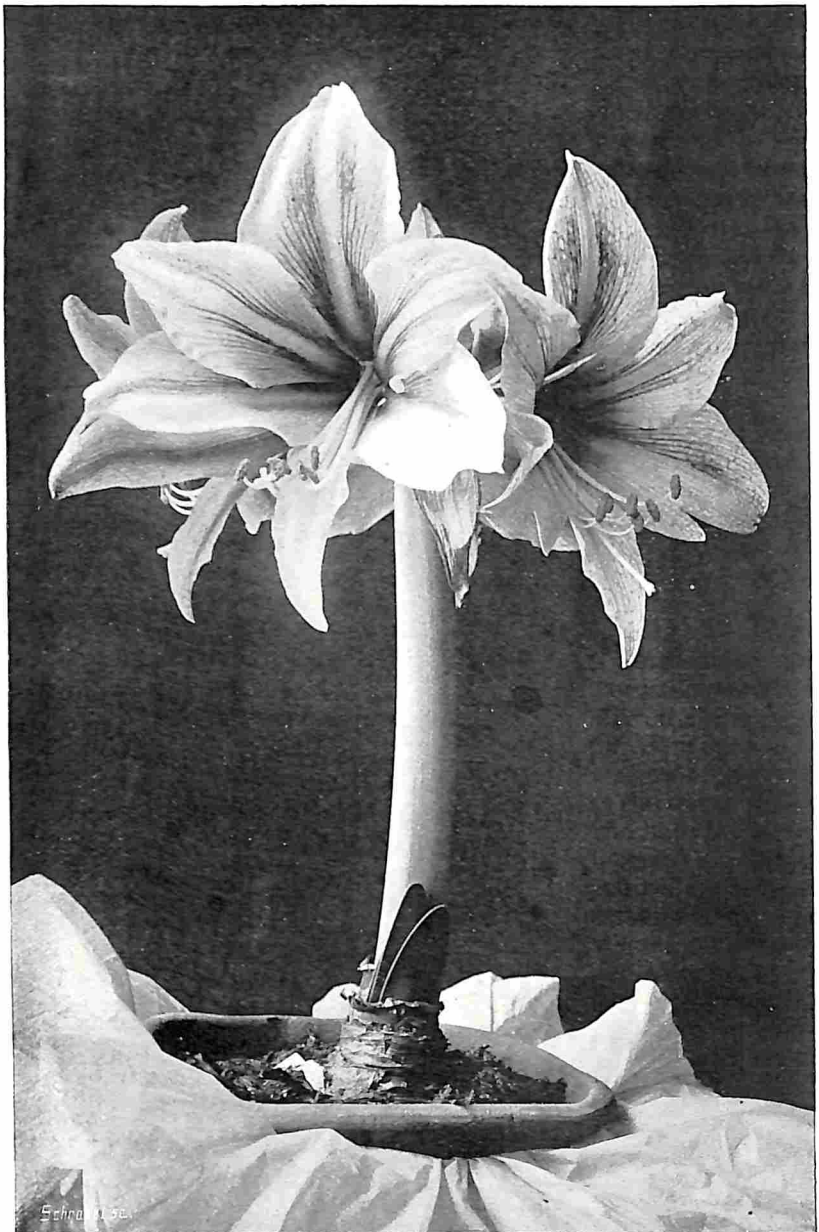

Foto A. J. M. Garjeanne.

BLOEIENDE HIPPEASTRUM.

deze cultuur willen weten. Een paar korte, aanwijzingen, als bijschrift van onze illustratie, zullen wel voldoende zijn.

De prijs der Hippeastrumbollen is vrij hoog, voor sommige nieuwe variëteiten zijn 't eenvoudig fantasieprijsen. Doch bloei-bare bollen van oudere, daarom echter niet minder fraaie verscheidenheden, zijn in ieder geval wel voor 75 cent per stuk verkrijgbaar.

De zware bol wordt bij ontvangst van aanhangende losse velletjes en zieke wortels ontdaan. Men legt nu in een pot, die eenige

centimeters wijder dan de bol moet zijn, een laagje potscherven, houdt dan de bol met de wortels in den pot en vult nu met bladaarde, vermengd met een weinig zand, of alleen met bladaarde zóó aan, dat de bol alleen met den „neus" boven de aarde uitsteekt. De aarde mag niet te vast worden aangedrukt.

Nu plaatst ge uw bol voor 't venster in een verwarmde kamer (de cultuur begint zoowat in Januari of Februari) en geeft hem geen droppel water. Na eenigen tijd, afhankelijk van temperatuur en licht, komen de bladeren te voorschijn, die in de kamer voorloopig kort blijven. Dan komt de bloeistengel, die aan zijn top de knoppen draagt, omhuld door een tweekleppig vlies. Enkele druppels water, nu en dan, zijn nu voldoende.

Naar gelang der omstandigheden groeit de bloeistengel meer of minder hard, in de kamer wordt 't gewoonlijk half Mei tot Juni, eer het vlies openbarst en de knoppen zich vertoonen. Hebben de bladeren zich nog niet ontwikkeld, dan is spaarzaam zijn met

water een vereischte voor 't welzijn der plant. Aan een krachtig bol komen 4 tot 8 bloemen.

Na den bloei zet men de plant op een warm plekje buiten. Moet een beschut en zonnig hoekje zijn. De bloemstengel kan veilig afgesneden worden, want zaad krijgt men zonder kruisings toch niet en 't is bovendien voor den gewonen liefhebber zonder waarde. De bladeren gaan zich nu ontwikkelen en de plant moet nu ook wat meer water hebben. Tegen September haalt men de pot binnen en geeft nu géén water meer. Hierdoor sterft al boven den grond af, doch de bol blijft leven en kan nu, op een droog en vooral niet te koud plekje, bewaard worden. 't Volgende jaar bloeit hij weer.

Kleine bolletjes, die aan den ouden bol ontstaan, zijn voor de liefhebber vrij waardeloos. Misschien kunt ge er een kennis, of er een warme kas op na houdt, gelukkig mee maken.

Dr. A. J. M. GARJEANNE.

EEN MOOIE VAREN VOOR DE SERRE. PTERIS CHILDSII.

ONDER de fraaiste en elegantste planten nemen de Varenen ongetwijfeld een eerste plaats in en het is daarom dan ook geenszins te verwonderen, dat zij in zoo bijzonder groote getale gekweekt worden. Er bestaan tegenwoordig, niet alleen in het buitenland, doch ook hier te lande, kweekerijen, waar men zich uitsluitend met de cultuur van deze planten bezighoudt, waar jaarlijks tien-, ja meer dan honderdduizend planten gekweekt worden, die dan alle haar weg vinden in de verschillende bloemenwinkels, waar zij hoofdzakelijk gebruikt worden bij het opvullen van bloemmanden.

Jammerlijk is meestal het lot van de plantjes, die daartoe bestemd zijn. Uit de potten genomen, worden de wortelkluiten meestal half afgesneden of platgedrukt, ten einde zoo in de weinig ruimte biedende mandjes te worden geperst. Er worden dan levende bloemen tusschen gestoken en op deze wijze een meestal smaakvol geheel verkregen, waarbij de jonge Varenplantjes dan als afwisseling voor de bloemen moeten dienen. Zij verschijnen zoo op recepties of diners en worden er bewonderd. De dames praten dan over die snoezige Varentjes en nemen zich stellig voor de lieve plantjes te bewaren, wanneer de bloemen verlept zijn. Na eenige dagen is dit laatste het geval en blijft het mandje met de plantjes er in over. De laatsten zouden nu in vele gevallen nog wel te redden zijn, doch gewoonlijk laat men ze in de mandjes staan met het treurige gevolg, dat zij niet voldoende water kunnen verkrijgen, omdat dit door het mandje heenloopt en het tafeltje bederft, waar het op staat. Die snoezige Varenplantjes wil men wel graag in het leven houden, maar ze voldoende water geven, neen, dat gaat niet. En Varenen hebben nogal zoo'n behoefte aan water. De treurige gevolgen blijven dan ook niet lang uit; de blaadjes verdorren de een na de ander, en na eenigen tijd wordt geconstateerd, dat die Varentjes toch eigen lijk, nare, lastige plantjes zijn, en zij gaan de vuilnisbak in. Zoo is het lot van zeker 90% der jonge Varenplantjes, die als mooie, frissche exemplaren de speciaal-kweekerijen verlieten. Toch behoefde dit, bij eenige zorg, niet zoo te zijn. Ik ben er verre van af te willen zeggen, dat de meeste Varenen goede kamerplanten zijn. Dit wordt wel eens beweerd, doch slechts met veel oplettenheid zal men enkele soorten met succes kunnen kweeken. Doch juist onder die Varenen, er verscheidene, die in een gewone serre goed willen groeien. Men moet dan beginnen ze, zoodra de bloemen verwelkt zijn, uit de mandjes te nemen en op te potten, waartoe dan bij voorkeur een lichte, poreuse grond, zoo mogelijk boschgrond, gebruikt wordt. De potjes mag men aanvankelijk niet te groot nemen. Na het oppotten, worden de plantjes den eersten tijd gehouden. Zoodra men bemerkt, dat zij beginnen te groeien, kan men ze iets lichter zetten. Voor twee dingen moet men echter zorgen, de Varenen mogen niet dicht bij een kachel en ook niet in de zon staan. Droge warmte verdragen zij niet. Zoo be-

handeld, kan men van de aardige varentjes nog langen tijd plezier hebben.

Waar talrijke Varenen zulke mooie en dankbare planten zijn, zal het wel geen verwondering baren, dat vele kweekers er met gestreefd hebben variëteiten te verkrijgen, die hard genoeg zijn met succes in een serre of kamer gekweekt te worden; zij deden dit met te meer reden, daar zulke verscheidenheden gewoonlijk stevige bladeren voortbrengen, die ook uitstekend materiaal leveren voor de bloembinderij. Het zijn vooral de Amerikanen die in deze zaak groote activiteit getoond hebben en in de laatste jaren zijn er dan ook van over de Atlantische Oceaan heel wat Varenen ingevoerd, die met gerustheid voor serrecultuur kunnen aanbevolen worden. Een der nieuwste invoeringen is de *Pteris Childsii*, waarvan een afbeelding hiernevens gaat. Dit is al een bijzonder fraaie variëteit, waar men heel wat genoegen van

„Pteris Childsii"

PTERIS CHILDSII.

leven kan. Zij zal wel, even talrijke *Pteris*-verscheidenheden afkomstig zijn van de van ons bekende *Pteris serrulata*, die haar loof is zoodanig gewijzigd, zooveel fraaier en eleganter worden, dat de oorspronkelijke soort niet meer te herkennen is. De dubbelgevinde bladeren tamelijk gedrongen, waardoor vinblaadjes veel fijner zijn geworden. Aan de punten bevinden zich fijn verdeelde kammen, aan het geheel een eigenaardige bekoring verleenen. De kleur is frisch groen en maakt daardoor een zeer fijnen indruk. De gehele plant heeft een eenigszins gedrongene groeiwijze, waardoor zij zich voor de serre bijzonder leent. Wil men met deze plant succes hebben, dan moet men bij een kweeker een eenigszins flink exemplaar van kopen, dat in een serre zetten, die warm gehouden, doch tegelijkertijd flink gelucht wordt. Het verdraagt zij niet. Het is gewenscht, dat zij in de zon wat niet weg neemt, dat zij goed licht verlangt, waarom plaatsje op het Noorden bijzonder goed lijkt. Even alle Varenen moet de *Pteris Childsii* nogal vochtig gehouden worden, opdrogen wil het geen geval, doch men kan ook te veel water geven, waar de aarde slijk wordt, hetgeen natuurlijk vermeden moet worden. Bij warm weer zijn deze Va-

ren zeer dankbaar, wanneer men nu en dan haar bladeren met wat men een rafraichisseur heel gemakkelijk kan geschieden, zonder de omringende meubelen te beschadigen. Te veel potten moet men deze Varen niet, beter is het, wanneer zij groeit, haar eens om de veertien dagen wat dunne koegedroogde dienden, dat zoo dun kan zijn, dat men niet hoeft te vrezen de serre er door te partumeeren.

Er zijn in de laatste jaren veel mooie *Pteris* in den handel gekomen; de drie besten zijn *Pt. Wimsattii*, *Pt. serrulata*, „*Præ-Steinii*" en *Pt. serrulata cristata* die alle drie goede serrepflanzen zijn, doch de *Pt. Childsii* wint het ontegenzeggelijk van de Liefhebbers, die over een kasje kunnen beschikken, durf ik te zeggen Varenen met de meeste warmte aanbevelen, zij zullen er zeer veel plezier van hebben.

E. Th.